

KORKEIMMALLE HALLINTO-OIKEUELLE

ASIA:

Valitus Helsingin hallinto-oikeuden päätöksestä 26.6.2009 (09/0492/5)

VALITTAJA:

Helsingin Seudun Lintutieteellinen Yhdistys — Helsingforstraktens Ornitologiska Förening
Tringa r.y.
Yhdistys
Helsinki

PROSESSIOSOITE:

Aili Jukarainen
Helsingin Seudun Lintutieteellinen Yhdistys — Helsingforstraktens Ornitologiska
Förening Tringa r.y.
PL 145, 00101 Helsinki
p. 050-3 803 283
aili.jukarainen@gmail.com

MUUTOKSENHAUN LAAJUUS:

Koko päätös.

VAATIMUKSET:

Valittaja vaatii, että Korkein hallinto-oikeus kumoo Helsingin hallinto-oikeuden edellä mainitun päätöksen ja Espoon kaupunginvaltuuston yleiskaavapäätöksen 7.4.2009 Finnoon allasalueen osalta.

PERUSTELUT:

Valitus koskee Espoon kaupungin Espoon eteläosien osayleiskaavaa. Kaavassa Suomenojan lintualtaan ja sen ympäristön merkitystä kansainvälisesti arvokkaana lintualueena (IBA-alue) ei ole tarpeellisessa määrin huomioitu. Suomenojan alue on merkitty kaavassa selvitysalueeksi (SE). Selvitysalueen poikki Suomenojan altaan pohjoispuolitse on merkitty raidelinjaus asemineen ja näiden rinnalla kulkeva tieyhteys.

Helsingin Seudun Lintutieteellinen Yhdistys — Helsingforstraktens Ornitologiska Förening Tringa ry valitti Helsingin hallinto-oikeuteen Espoon eteläosien yleiskaavasta Suomenojan alueen liikennejärjestelyiden sekä selvitysaluemerkinnän osalta. Helsingin hallinto-oikeus totesi päätöksessään seuraavaa: ”Suomenojan alueen maankäyttöä ei ole yleiskaavassa ratkaistu ja metron raidelinjaus asemineen on kaavassa osoitettu sijainniltaan vain ohjeellisena”.

Suomenojan altaan pohjoispuolitse selvitysalueelle on kuitenkin vedetty metrolinjaus ja sitä noudatteleva tie. Valittaja katsoo, että koska selvitysalueelle on ko. kaavassa osoitettu maankäyttöä, ei selvitysalue-merkinnän käyttö ole perusteltua. Suomenojan alueen selvitysalue-merkintä tulee kumota ja välittömästi altaan pohjoispuolelle merkityt tie- ja metrolinjaukset poistaa ja koko alueen maankäyttö ratkaista samalla kertaa.

Linnustoarvojen turvaamiseksi Suomenojan altaalla ei riitä pelkkä allasalueen suojelu. Espoon eteläosien yleiskaavassa aivan Suomenojan allasalueen pohjoisreunalle merkityt metroraidelinjaus sekä metrolinjausta noudatteleva tie tulee poistaa kaavasta, jotta altaan ja sen ympäristön linnuille taataan riittävä suojavyöhyke ihmistoiminnan aiheuttamaa häiriötä vastaan. Tie- ja metrolinjausalueella on todennäköisesti merkitystä mm. harmaasorsan pesimäalueena. Tällöin kaava toteutuessaan vaikuttaisi suoraan Suomenojan lintualtaan alueen suojeluarvoihin.

EU-lainsäädännön vaatimukset

Kaavaehdotus ei täytä EU-lainsäädännön (lintu- ja luontodirektiivit) eikä maankäyttö- ja rakennuslain vaatimuksia Suomenojan allasalueen kohdalla. Kun lintudirektiiviä tulkitaan siten kun EY-tuomioistuin on johdonmukaisesti tehnyt useissa ratkaisuisaan koskien monia jäsenmaita, täyttää Suomenojan allasalue mustakurkku-uikun kohdalla SPA-kohteille asetetut kriteerit. Lintudirektiivi määrää jäsenvaltioita luokittelemaan SPA-alueiksi liitteessä I mainittujen lajien lukumäärältään ja kooltaan sopivimmat elinalueet (most suitable territories) (Lintudirektiivi Art. 4.1.). Lintudirektiivin I liitteen lajin kannalta määritelmä "most suitable territories" on EU-tuomioistuimen ratkaisuisa määritelty siten, että jäsenvaltion on osoitettava SPA-kohteeksi ko. lajille noin viisi parasta paikkaa. Suomenojan alue on kiistatta yksi viidestä Suomen parhaasta mustakurkku-uikun elinpaikasta.

Kohteen täyttäessä SPA-kohteille asetetut kriteerit, sitä koskevat lintu- ja luontodirektiivin määräykset riippumatta siitä, onko jäsenvaltio ilmoittanut sen SPA-kohteeksi Natura 2000-verkoston vai ei. Tällöin alueelle suunnitellut toimenpiteet tulee arvioida luontodirektiivin 6. artiklan tarkoittamalla tavalla. Luontodirektiivin 6. artikla velvoittaa arvioimaan esimerkiksi kaava- ja vesientäytösuunnitelmien vaikutukset lintulajien elinympäristöihin ja ensisijaisesti valitsemaan sellaisen vaihtoehdon, joka ei heikennä lintulajien elinmahdollisuuksia. Tästä velvollisuudesta EU:n komissio on julkaissut oppaan Natura 2000-kohteiden suhteen seuraavassa osoitteessa.
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm#art6

Suomenojan allasalue täyttää SPA-kohteen kriteerit ja näinollen sitä koskevat lintu- ja luontodirektiivin määräykset. Valittaja vetoaa, että Korkein hallinto-oikeus soveltaa asiassa suoraan lintu- ja luontodirektiiviä.

Alueen hankkeiden yhteisvaikutusten arviointi

Espoon eteläosien yleiskaavassa selvitysalueeksi merkityn Suomenojan alueen eteläosassa on suunnitteilla Finnoonsataman laajennus, joka jo yksin toteutuessaan heikentää todennäköisesti merkittävästi Suomenojan altaan vesilinnustoa pienentämällä alueen linnuston pesimä- ja levähdysaluetta sekä kaventamalla lintujen käyttämää yhteyttä mereen.

Vaikutuksia altaan linnustoon saattaa myös olla alueella sijaitsevan Espoon jätevedenpuhdistamon laajenemisella tai alueelta poistumisella. Päätös puhdistamon sijainnista on vireillä Espoon kaupunginhallituksessa.

Edellä mainittujen hankkeiden sekä Espoon eteläosien yleiskaavan vaikutukset Suomenojan altaan linnustoon tulee selvittää luonnonsuojelulain 65 §:n ja luontodirektiivin 6. artiklan edellyttämällä tavalla.

Maankäyttö- ja rakennuslain määräykset

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan alueiden käytön suunnittelun tulisi edistää luonnon monimuotoisuuden ja muiden luonnonarvojen säilymistä (luku 1, 5§). Kaavoituksen tulee

perustua riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin. (Maankäyttö- ja rakennuslaki, 1 luku, 9§). Espoon eteläosien yleiskaavaehdotus ei tältä osin täytä lain vaatimuksia, koska Suomenojan altaan alueen osalta ympäristövaikutusselvitykset eivät ole riittäviä (Lammi, E. 2006).

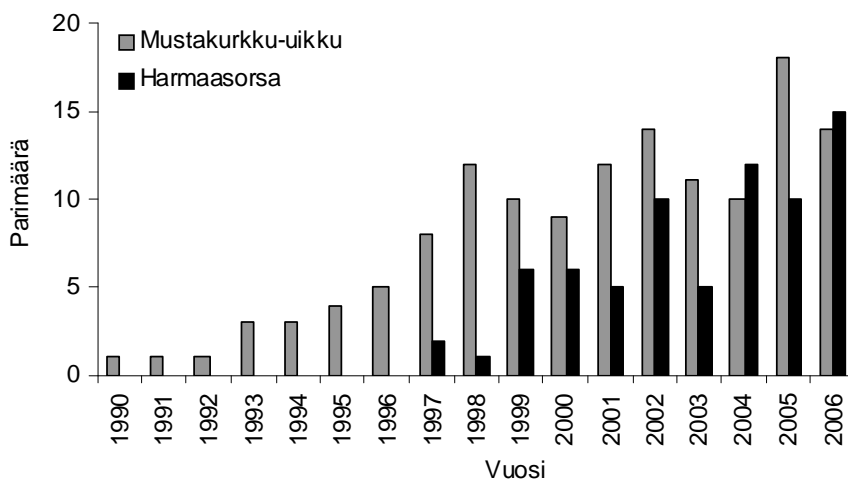
Linnustolliset arvot

Suomenojan lintuallas on määritelty keväällä 2009 kansainvälisesti arvokkaaksi lintualueeksi (IBA, Important bird area) (Liite 1) alueella pesivän harmaasorsa- ja mustakurkku-uikkupopulaation vuoksi. Harmaasorsan suojelun taso Euroopassa on epäsuotuisa ja Suomenojan altaan alue on yksi harmaasorsan tärkeimmistä esiintymisalueista. Myös mustakurkku-uikon (lintudirektiivin liitteen 1 laji) suojelun taso Euroopassa on epäsuotuisa ja Suomenojan altaan alue yksi tärkeimmistä mustakurkku-uikon esiintymisalueista.

Alue on yksi Suomen tärkeimpiä mustakurkku-uikon (lintudirektiivin liitteen I laji) pesimäpaikkoja Suomessa, joten se täyttää SPA-alueen kriteerit. Mustakurkku-uikon kanta on taantunut viimeisten 20 vuoden aikana Suomessa merkittävästi (Birdlife International 2004). Suomenojan kanta sitä vastoin on kasvanut yhdestä parista noin 15 pariin 15 viimevuoden aikana (kuva 1).

Finnon allas on alun perin ollut osa merenlahtea. Alue on tunnettu linturetkikohteena jo 1950-luvulta lähtien. Vuonna 1963 merenlahdesta erotettiin vedenpitävä jäteveden saostusallas, joka oli nykyistä allasta selvästi suurempi (Björklund 2004, Lisätietoa Suomenojasta: <http://www.tringa.fi/suomenoja/>).

Suomenojan allas ja sitä ympäröivä viheralue ovat merkittäviä lintualueita myös monien muiden lajien kuin mustakurkku-uikon ja harmaasorsan osalta. Erityisen suuri merkitys allasalueella on vesilintujen poikastuotolle. Suomenojan allas on ylivertainen alue vesilintupoikueiden määrän ja monipuolisuuden suhteen. Verrattuna esimerkiksi Laajalahden Suomenojalla on 2–3 kertaa enemmän vesilintupoikueita ja poikasia. Alueella pesii mm. Suomen suurin harmaasorsapopulaatio. Kuva 1. (Rusanen 2005). Taulukossa 1. on esitetty Suomenojan alueen tärkeimpiä lintulajeja (Rusanen 2005, Tringan aineisto & Rassi ym. 2001). Kaikkia näitä lajeja koskee lintudirektiivin artikla 4.2.

Kuva 1. Suomenojan vuosittaiset mustakurkku-uikkujen parimäärät sekä harmaasorsien poikuemäärät vuosina 1990–2006. Lähde: Suomen ympäristökeskus/Pekka Rusanen sekä Tringan aineisto.

Taulukko 1. Suomenojan tärkeimmät suojelua edellyttävät lintulajit. Lähde: Suomen ympäristökeskus/Pekka Rusanen sekä Tringan aineisto.

Laji	Parimäärä/vuosi	Muuta	Tärkeät alueet Suomenojalla
Mustakurkku-uikku	18/2005	Suomen tärkein pesimä-alue	allas, ympäröivä alue suojavyöhykkeenä
Liejukana	14/2005	Suomen suurin populaatio, vaarantunut	allas, ympäröivä alue suojavyöhykkeenä
Naurulokki	2400/2005	Suomen 2. suurin yhdyskunta, vaarantunut	allas ja Ryssjeholmenin luoto
Pikkutikka	1/2006	Uhanalainen, vaarantunut	Tervalepikkö
Kottarainen	600 yks./2004	Uhanalainen, silmälläpidettävä	Yöpyy kosteikkoalueella, ei pesi
Rastaskerttunen	2/2006	Uhanalainen, vaarantunut	allas ja sitä ympäröivät ruovikot
Harmaasorsa	15 poikuetta/2006	10% Suomen pesimäkannasta	Allas, pesii maalla altaan ympäristössä
Ristisorsa	poikue/1999-2000	Uhanalainen, silmälläpidettävä	altaan eteläpuolinen merialue, allas

Suojavyöhyke

Sorsat pesivät maalla, joten niiden kannalta on tärkeää suojella myös alue lammikon ympärillä. Mustakurkku-uikulle, ja muille altaalla pesiville lajeille (esim. liejukana), ympäröivällä alueella on suuri merkitys suojavyöhykkeenä. Pesimä-alueen ympärille tarvitaan puskurivyöhyke suojaksi ihmistoiminnan aiheuttamaa häiriötä vastaan (Rodgers & Smiteh 1997).

Maa ja Vesi Oy:n tekemässä yleiskaavan vaikutuksia Laajalahden ja Espoonlahden Natura-alueisiin tarkastelevassa selvityksessä todetaan puskurivyöhykkeen välttämättömyydestä linnustoarvojen säilymisessä mm. seuraavaa:

"Rakentamisella on arvioinnin mukaan todennäköisesti linnustoa haittaavia vaikutuksia, mikäli rakentamisalueen ja suojelun alueen väliin ei jätetä suojavyöhykettä."

"Suorat ja pysyvät vaikutukset linnustoon johtuvat siitä, että rakentaminen muuttaa, pienentää tai poistaa lintujen pesimä- tai levähdysalueen ympäristötyypin sekä kaventaa suojavyöhykkeitä altistaen linnuston herkemmin häirinnälle. Suorat vaikutukset ovat helpoiten arvioitavissa, sillä voimakas ympäristötyypin muuttaminen arvattavasti muuttaa myös alueen linnustoa." (Maa ja Vesi Oy 2002).

"Arvokkaimmilla alueilla suojavaöhykkeen tulisi olla vähintään noin 200 metriä leveä, tai puustoisilla alueilla niin leveä, että kesäaikana puuston läpi ei ole näkyvyyttä." (Maa ja Vesi Oy 2002).

Kaavaehdotuksessa Suomenojan altaan pohjoispuolelle merkittyjen liikennelinjausten (tie- ja metrolinjaus) ja altaan välille ei jää riittävää suojavaöhykettä. Edellä mainittujen liikennelinjausten alueella on myös todennäköisesti merkitystä altaan sorsien pesimäalueena.

KIRJALLINEN TODISTELU:

1. Tringa ry:n pyytämä lausunto Finnoon sataman asemakaavasta
Esa Lammi 4.9.2006

Finnoon sataman asemakaavan ympäristövaikutusselvityksessä oleva Finnoonlahden ja lähialueen luonnonolojen kuvaus sekä arvio sataman laajentamisen vaikutuksista on otettu lähes kokonaan omasta tekstistäni, sillä olin mukana luontoasiantuntijana siinä vaiheessa kun satamasta oli tehty kaavaluonnos (kaksi kokousta + kirjoitustyötä talvella). Toimeksianto koski sataman laajentamisen vaikutuksia Finnoon (Suomenojan) altaan ja satama-alueen lintuihin. Laajemmasta ympäristövaikutusten arvioinnista ei ollut puhetta. Siinä linnustoa olisi kuulunut tarkastella huomattavasti laajemmalla alueella, esim. veneilyn aiheuttamien haittojen selvittämiseksi.

Kaavaluonnoksessa sataman täyttöalue ulottui Finnåbåckenin suun itäpuolelle. Ehdotin, että täyttöaluetta kavennetaan ja suulle merkityt laiturit poistetaan (ympäristövaikutusselvityksen luvut 5.7 ja 11.1). Aluetta onkin sittemmin kavennettu, mutta kaavasta on vaikea nähdä täyttöalueen reunaa. Reuna jää ilmeisesti siihen kohtaan, josta alkavat katkoviivalla merkityt laiturit (merkintä lv/k).

Tällöin:

- Täyttö ulottuu edelleen liian pitkälle itään. Täyttöalueen kulma (jossa kaksi laituria, rajana merkintä lv/k) lähes tukkii Finnåbåckenin suun. Tämä merkitsee sitä, että joen suulle ei muodostu keväisin entisen kaltaista isoa, rauhallista sulaa. Sula houkuttelee paljon lokkeja ja vesilintuja, etenkin isokoskeloita. Vaikutukset maisemaan ovat myös huomattavia. Täyttö saattaa myös vähentää vesilintupoikueiden kulkeutumista altaalle. Kalattomaan altaaseen kerääntyy erityisesti telkkä- ja sinisorsa poikueita, ja esim. ristisorsapoikue on ollut siellä ainakin kahtena kesänä.
- Täyttöaluetta olisi edelleen kavennettava joen edustalta! Mitä enemmän, sitä parempi.

Muita huomioita

- Sataman edustan karia, jossa pesii 150 naurulokkiparia (Matti Luostarinen, suull. tieto), ei ole merkitty ympäristövaikutusselostuksen karttoihin, eikä otettu huomioon suunnitelmissa. Karilla pesii myös mm. meriharakka, haahka, kyhmyjoutsen ja aikanaan oli myös tiiroja. Kari jää suunnitelmassa laiturin alle.
- Paineet Finnoon altaan naurulokkeja kohtaan kasvavat, jos laajennussuunnitelma toteutetaan.

"Lokkiongelman" on ollut julkisuudessa etenkin viime ja tänä kesänä. Asiaa ei oteta kaavassa huomioon millään tavoin.

- Sataman vaihtoehtoja ei liene selvitetty, esim. sijoittaminen muualle laajentamalla useaa pienempää satamaa (Espoossa on noin 35 satamaa, joten hajasijoitus voisi toimia). Hyvässä ympäristövaikutusselvityksessä olisi pitänyt tarkastella vaihtoehtoja.
- Lisääntyvän veneilyn vaikutuksia saariston lintukohteisiin ei ole selvitetty
- Alueen linnusto heikkenee entisestään, jos Nuottalahdelle Finnåbåckenin itäpuolelle suunnitellut laiturit toteutetaan. Ne eivät kuulu Finnåon sataman laajennukseen, mutta ovat merkitty kaavakarttaan (paikalla on nyt vain pari vanhaa kivilaituria, ei veneitå). Satamat siis eriståisivåt tehokkaasti Finnåonlahtea merenrannikosta, mikå varmasti heikentåisi Finnåon lintuarvoja.

2. Pekka Rusanen, Suomen ympåristökeskus, lausunto 28.11.2005

Suomenojan altaan merkitys pesimålinnustolle

Suomenojan altaan pesimålinnustoa on seurattu 1960-luvulta alkaen ja tuoreimmat koko linnuston kattaneet selvitykset ovat vuosilta 1990 ja 2000. Altaalla pesivån vesilinnuston koostumusta ja poikastuottoa on seurattu vuosina 2002–05 (Suomen ympåristökeskus, Uudenmaan ympåristökeskus, Helsingin yliopisto, Helsingin ympåristökeskus, Uudenmaan Riistanhoitopiiri) vierasperåisten pienpetojen linnustovaikutusten selvittåmiseksi. Tårkeimpinå vertailualueina ovat samalla tutkimusjaksolla olleet kaksi laajempaa luonnonsuojelualuetta: Espoon Laajalahti ja Helsingin Vanhankaupunginlahti.

Tutkimusjaksolla Suomenojan allas oli ylivertainen alue vesilintupoikueiden mårån ja monipuolisuuden suhteen. **Kokoonsa nåhden allas lienee Suomen runsastuottoisin vesilintupoikueiden kasvatusalue.** Vuosittain vesilinnuilla (mukaan lukien nokikana) havaittiin keskimårån 103 (92–114) poikuetta ja 435 (329–543) poikasta vuosina 2002–2004. Todellinen mårå on vielä huomattavasti suurempi, koska poikueiden tulkinta perustuu vain kolmeen vuotuisen laskentakertaan heinåkuussa. **Verrattuna Laajalahteen tai Vanhankaupunginlahteen, jotka ovat kooltaan 10–20 kertaa suurempia ja joiden vesilinnuston parimårårat ovat 2–3-kertaisia, havaittiin Suomenojalla kuitenkin 2–3 kertaa enemmån poikueita ja poikasia.**

Suomenojan altaalla pesii sårånõllisesti 12 vesilintulajia ja 85–96 vesilintuparia. Poikuemårå on kuitenkin sårånõllisesti suurempi, mikå tarkoittaa ettå laajemmalla alueella altaan ympåristössä pesivåt vesilintuemot tuovat poikueensa altaalle pian kuoriutumisen jålkeen. Tåmå korostaa altaan poikastuotannon merkittåvyyttå. Erityisesti harmaasorsalla (esim. 12 poikuetta vuonna 2004) alue toimii merkittåvånå leviåmiskeskuksena (Suomen pesimåkanta 100–300 paria).

Uhanalais- ja direktiivilajit

Suomenojan valtakunnallisesti vaarantuneet (VU) pesimälajit ovat liejukana, naurulokki ja rastaskerttunen. Lintudirektiivin liitteen I erityistä suojelua vaativaan lajistoon kuuluu mustakurkku-uikku.

- (1) Liejukanan pesimäyhdyskunta (14 paria v. 2005) on ylivoimaisesti Suomen suurin ja alue toimii lajin merkittävänä leviämiskeskuksena (Suomen pesimäkanta noin 100 paria).
- (2) Naurulokkiyhdyskunta on Suomen suurin (2 400 paria v. 2005) ja sen suojaava vaikutus on tärkeä muille lintulajeille ja niiden pesimämenestykselle.
- (3) Mustakurkku-uikun pesimäyhdyskunta (18 paria v. 2005) on etelärannikon suurin.
- (4) Rastaskerttusen reviiirejä havaitaan 1–3 vuosittain.

Suojelutoimia edellyttävien lajien runsaat pesimäkannat ja altaan merkittävyys vesilintujen poikastuotantoalueena tekevät kohteesta poikkeuksellisen arvokkaan lintukosteikon Suomessa. Uhanalais- ja direktiivilajit pesivät itse altaalla, mutta **merkittävä osa allasta hyödyntävistä sorsapoikueista on lähtöisin altaan ulkopuolisilta viheralueilta, joiden luonnontilan heikentäminen (pesimispaikkojen väheneminen) heijastunee negatiivisesti itse altaan poikuemääriin.** Myös altaan lähiympäristön käyttö puolustusvoimien harjoitusalueena keväällä tai kesällä voi heikentää kosteikkolajien pesimämenestystä.

VIITTEET:

Wild Birds Directive 409/79. Case c-209/04. Commission v Austria. 23.3.2006.

1. Declares that, by failing to include in the special protection area at the Lauteracher Ried national nature reserve the Soren and Gleggen–Köblern sites which, according to scientific criteria, are, together with that special protection area, among the most suitable territories in number and size for the purposes of Article 4(1) and (2) of Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds, as amended by Commission Directive 97/49/EC of 29 July 1997, the Republic of Austria has failed to fulfil its obligations under those provisions of that directive;

C-415/01. Commission v. Finland. 27.2.2003.

Article 4(1) of the Birds Directive requires Member States to classify as SPAs the most suitable territories in number and size for the conservation of the species mentioned in Annex I (Case C-3/96 Commission v Netherlands [1998] ECR I-3031, paragraph 55). Under Article 4(2), Member States are also to classify as SPAs the breeding, moulting and wintering areas and staging posts along the migration routes of migratory species (see, in that regard, Case C-166/97 Commission v France [1999] ECR I-1719, paragraphs 14 and 15, and Case C-374/98 Commission v France [2000] ECR I-10799, paragraph 16).

2. Declares that, by failing to classify fully and definitively the SPAs in its territory, the Republic of Finland has failed to fulfil its obligations under Article 4(1) and (2) of Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds.

Helsingissä 27. päivänä heinäkuuta 2009

Helsingin Seudun Lintutieteellinen Yhdistys — Helsingforstraktens Ornitologiska Förening
Tringa r.y.

Tuomas Seimola
varapuheenjohtaja

Aki Arkiomaa
taloudenhoitaja

Laati:

Aili Jukarainen
Helsinki

LÄHTEET:

BirdLife International 2004: Birds in Europe. Population Estimates, Trends and Conservation Status. — Birdlife Conservation Series 12. 374 s.

BirdLife International 2009: Important Bird Area factsheet: Suomenoja, Finland. — Downloaded from the Data Zone at <http://www.birdlife.org> on 21/7/2009

Björklund, H. 2004: Finno-lintukeidas. — Tringa 31 (1): X–Y.

Lammi, E. 2006: Tringa ry:n pyytämä lausunto Finnoon sataman asemakaavasta. Liite III. — Tringa ry:n tekemä muistutus Finnoonsataman asemakaavaehdotuksesta.

Leivo, M., Asanti, T., Koskimies, P., Lammi, E., Lampolahti, J., Lehtiniemi, T., Mikkola-Roos, M. & Virolainen, E. 2001: Suomen tärkeät lintualueet FINIBA. — [www-dokumentti, julk. 17.8.2001].
<<http://www.birdlife.fi/suojelu/paikat/finiba/finiba-johdanto.shtml>>.

Maa ja Vesi Oy 2002: Kirjallisuustutkimus Espoon eteläosien yleiskaavatyötä varten. Arvio rakennemallien vaikutuksista Espoonlahden ja Laajalahden Natura 2000 -alueisiin. — Espoon Kaupunkisuunnittelukeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä B61.

Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. — Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. Helsinki. 432s.

Rodgers, J.A. Jr. & Smith, H.T. 1997: Buffer zone distances to protect foraging and loafing waterbirds from human disturbance in Florida. — *Wildlife Society Bulletin* 25 (1): 139–145.

Rusanen, P. (tutkija, Suomen ympäristökeskus) 2005: Muistio Suomenojan altaan merkityksestä pesimälinnustolle. — Tringa ry:n Lausunto Etelä-Espoon osayleiskaavaluonnoksesta. Liite II.

Tringan aineisto 1991–2006: Tringa-lehdissä julkaistut katsaukset ja Tiira-tietokanta (<http://www.tiira.fi/>).

Väänänen, V.-M. 2005: Tringa ry:n tekemä muistutus Finnoonsataman asemakaavaehdotuksesta. Liite III.

LIITTEET:

Liite 1.

Helsingin hallinto-oikeuden päätös 26.6.2009 (09/0492/5). Espoon eteläosien yleiskaavaa koskevista valituksista

Liite 2.

Suomenojan IBA-alueen (Important Bird Area) tietolomake BirdLife Internationalin tietokannasta.
Tulostettu 23.7.2009